

Legal Nature and Consequences of the Right to The User Account

Morteza Vesali Naseh*

Faculty of Law, Islamic Azad University,
Hamadan, Iran

Shahram Rahmani

Assistant Professor, Department of Law,
Faculty of Law and Social Sciences,
Payam Noor University, Tehran, Iran

Abstract

A major part of people's lives is going on in cyberspace and social networks, which is not possible without having various user accounts in different fields. Continuity and continuation of the user's relationship with the user account creates a kind of right for him. Determining the type and nature of this right has caused a difference of opinion among jurists. Some describe the right of user account as a Right in Personam and the other as a right in rem. The acceptance of each of these opinions will have different legal effects, especially after the death of the user. Basically, from the point of view of law, the relationship between persons and objects is described in the form of rights (either ownership, usufruct or easement). In the current research, the relationship between individuals and user accounts has been described in the form of a kind of right and has been examined under the title of "right to user account". Analyzing the legal dimensions of the user account and its effects and results requires the identification of this right or, in better words, the explanation of the legal nature of the relationship between individuals

* Corresponding Author: vesali@isu.ac.ir

How to Cite: Vesali Naseh, M. and Rahmani, S. (2024). User Account, Virtual Property, Digital Property, Digital Inheritance. *Private Law Research*, 12 (47), 195 - 228. □□□: ۱۰.۲۲۰۵۴/□□□□.۲۰۲۴.۷۹۰۰۹.۲۸۳۴

and the user account. Analyzing the legal nature of a person's relationship with a user account can have different legal effects.

Based on the determination of the nature of the right on the user account, the legal dimensions of the user account can be studied and the questions raised in this regard can be answered. Questions such as what rights do the account holders have? can the user be considered the owner of the user account and be given ownership rights or do users only have the right to use and the user account is not considered as a property? Does the user account have proprietary value? Is the user account considered part of the estate after the death, and what rights do the heirs of the user account have in relation to the user account?

The analysis of user account and related rights is based on the separation of the mere user account from the content of it (content). On this basis, the user account itself is the subject of contract law and the user's relationship with it is subject to the terms of service agreement. But the content created in the user account, which has added value to the user account by spending time and searching, belongs to the user. Based on this separation, what is the right to the user account in terms of the user's relationship with the user account, it is a kind of religious right for them only the right to use, but in terms of the user's relationship with the content of the account, the right to the user account is a type of objective right that the user has the right to use. will be Creates property rights.

In Iranian law, no laws or regulations regarding user accounts and in general regarding virtual property and assets of people in cyber space and social networks have been approved. It is obvious that the increasing use of cyber space and social networks will make it inevitable for Iranian legislators to enact special laws. The current research considers the design of the "legal system governing virtual platforms" in which the rights and duties of the users and owners of the platforms are well explained as necessary and inevitable. It seems that the first legislative action can be the legal identification of "property and virtual assets" and determine the assignment of these assets after the death of the user.

Keywords: User Account, Uirtual Property, Digital Property, Digita Inheretence

ماهیت و آثار حقوقی حق بر حساب کاربری

گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد

همدان، همدان، ایران

مرتضی وصالی ناصح *

استادیار گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام

نور، تهران، ایران

شهرام رحمانی

چکیده

بخش عمده‌ای از زندگی اشخاص در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی در حال جریان است که بدون داشتن انواع حساب کاربری در زمینه‌های مختلف امکان‌پذیر نیست. تداوم و استمرار رابطه کاربر با حساب کاربری برای وی نوعی حق ایجاد می‌کند. تعیین نوع و ماهیت این حق موجب اختلاف نظر حقوقدانان گردیده است. برخی رابطه کاربر با حساب کاربری را بر مبنای حق دینی توصیف کرده‌اند و برای کاربر صرفاً حق استفاده قائلند؛ درحالی که برخی دیگر آن را نوعی حق عینی دانسته و برای کاربر حق مالکیت قائل هستند. پذیرش هریک از این نظرات آثار حقوقی متفاوتی را به‌ویژه بعد از فوت کاربر به دنبال خواهد داشت. اگرچه این موضوع هنوز در حقوق ایران مجال طرح نیافته است اما، در حقوق خارجی به وضع قوانین و رویه قضایی خاصی انجامیده است. مقاله حاضر سعی دارد ماهیت حقوقی حساب کاربری و حقوق مترتب بر آن را با رویکردی تطبیقی مورد بررسی قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: اموال مجازی، حساب کاربری، فضای مجازی دارای دیجیتال، وراثت دیجیتال، وصایت دیجیتال.

۱. مقدمه

استفاده از فضای مجازی در بسیاری از موارد نیازمند اجازه دسترسی خاص از ناحیه ارائه‌کننده خدمات برخط است. از همین رو، کاربران فضای مجازی برای دسترسی و استفاده از محتوای مورد نظر باید دارای مجوزی از طرف ارائه‌کننده خدمات اینترنتی باشند. این امر از طریق ایجاد یک «حساب کاربری» صورت می‌پذیرد. اهمیت حساب کاربری به عنوان یک فناوری نوین در زندگی شخصی و اجتماعی افراد انکارناپذیر است. امروزه حساب کاربری در زندگی شخصی و اجتماعی افراد، کارکرد و ارزش زیادی پیدا کرده است. در بیشتر موارد استفاده مداوم و همیشگی از حساب کاربری به تدریج سبب ایجاد یک رابطه (احساسی) بین فرد و حساب کاربری ایجاد شده به وسیله وی می‌گردد که در طول زمان آن را برای فرد واجد «ارزش شخصی» می‌کند. اهمیت این نوع رابطه - که در ادبیات فقهی و حقوقی ما تحت عنوان «علقه» از آن یاد شده - تا حدی است که می‌تواند موجب حق مالکیت باشد. برخی فقیهان بر مبنای همین علقه و رابطه بین فرد و چیزی که در اختیار وی است حق مالکیت را اعتبار می‌کنند.^۱ آنچه بیان شد نشان از اهمیت تشخیص نوع و ماهیت رابطه شخص با حساب کاربری از منظر علم حقوق است.

اصولاً از منظر حقوق رابطه اشخاص با اشیا در قالب حق (اعم از مالکیت، انتفاع یا ارتفاق) توصیف می‌گردد. در پژوهش حاضر نیز رابطه اشخاص با حساب کاربری در قالب نوعی حق توصیف شده و تحت عنوان «حق بر حساب کاربری» مورد بررسی قرار گرفته است. تحلیل ابعاد حقوقی حساب کاربری و آثار و نتایج آن مستلزم شناسایی این حق یا به عبارت بهتر تبیین چیستی حقوقی رابطه اشخاص با حساب کاربری است. تحلیل ماهیت حقوقی رابطه شخص با حساب کاربری می‌تواند آثار حقوقی متفاوتی به دنبال داشته باشد. بر مبنای تعیین ماهیت حق بر حساب کاربری می‌توان ابعاد حقوقی حساب کاربری را مورد مطالعه قرار داده و به پرسش‌های مطروحه در این خصوص پاسخ داد. پرسش‌هایی از قبیل

^۱Sentimental value

۲ یزدی، سید محمد کاظم، حاشیه بر مکاسب، چاپ چهارم، (قم: مؤسسه اسماعیلیان، ۱۳۷۰)، ۳۵.

اینکه دارنده حساب کاربری چه حقوقی نسبت به آن دارد؟ اصولاً آیا می‌توان کاربر را مالک حساب کاربری دانست و برای وی حقوق مالکیت قائل شد یا اینکه کاربران فقط حق استفاده دارند و حساب کاربری ملک ایشان محسوب نمی‌شود؟ آیا حساب کاربری مالیت داشته و مال محسوب می‌گردد و با فرض پذیرش مالیت آیا قابل دادوستد یا انتقال به دیگری است؟ آیا حساب کاربری بعد از مرگ دارنده، جزء ماترک به حساب می‌آید و اصولاً وراثت دارنده حساب کاربری از چه حقوقی نسبت به حساب کاربری برخوردار هستند؟ باتوجه به اینکه موضوع مقاله حاضر فاقد پیشینه تحقیق در حقوق ایران است، لذا این پژوهش سعی دارد با تحلیل ماهیت حقوقی رابطه اشخاص با حساب کاربری در حقوق ایران و حقوق خارجی به پرسش‌های فوق پاسخ دهد. در همین راستا، پس از تعریف حساب کاربری ابتدا ماهیت حقوقی رابطه کاربر با حساب کاربری و نظریه‌های مطروحه مورد تحلیل قرار گرفته و سپس آثار حقوقی حق بر حساب کاربری و حقوق کاربر از حیث انتقال، ارث پذیری و وصایت بررسی خواهد شد.

۱. تعریف حساب کاربری

مراد از حساب کاربری در این پژوهش تمام انواع حساب کاربری با کارکردهای مختلف است که افراد به مناسبت‌های مختلف در فضای مجازی یا در شبکه‌های اجتماعی برای خویش ایجاد کرده‌اند. باتوجه به نوع و کارکرد مورد نظر از حساب کاربری تعاریف متفاوتی می‌توان از آن داشت. حساب کاربری از یک منظر درواقع «هویت» شخص است که در رایانه یا یک سیستم رایانه‌ای به وسیله وی ایجاد می‌گردد. از طرف دیگر حساب کاربری را می‌توان یک «توافقنامه» هم دانست که در آن شرایط ارائه دهنده خدمات رایانه‌ای (اعم از ذخیره، پردازش و دریافت و...) داده‌های شخصی و نیز شرایط استفاده کاربر مورد توافق قرار می‌گیرد. این توافقنامه که تحت عنوان «توافقنامه شرایط استفاده از خدمات»^۱ یا «شرایط و مقررات استفاده از خدمات»^۲ شناخته می‌شود درواقع قوانین و مقرراتی هستند که در استفاده از خدمات اینترنتی و محتوای فضای مجازی باید رعایت و

^۱Terms of Service Agreement (TSA)

^۲Terms Of Service (TOS)

اجرا شوند. توافقتنامه شرایط خدمات عمدتاً ارسوی شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات اینترنتی و رایانه‌ای در فضای مجازی و با اهداف متفاوت در زمینه‌های مختلف برای استفاده کاربران از خدمات محتوای مجازی تهیه و تنظیم می‌گردد و کاربران برای فعال‌سازی حساب کاربری باید آن را امضا کنند.

در حقوق ایران از حساب کاربری به عنوان «نشانی» یاد شده است. طبق آیین‌نامه نحوه استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی «حساب کاربری عبارت است از یک نشانی الکترونیکی که به هریک از مراجعان به قوه قضائیه به منظور دسترسی به سامانه ابلاغ اختصاص یافته است. این نشانی متشکل از یک «شناسه کاربری»^۱ و یک «گذرواژه»^۲ است»^۳. گرچه این تعاریف همگی از منظر خود صحیح هستند اما، هیچ‌یک جامع نیستند به نظر می‌رسد حساب کاربری را می‌توان به طور خلاصه به عنوان «رابطه ایجاد شده بین یک کاربر و یک رایانه، شبکه یا سرویس اطلاعاتی»^۴ تعریف کرد. یادآوری می‌شود که حساب کاربری با توجه به نوع محتوا و خدمات ارائه شده در فضای مجازی می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد (مثلاً برای ارسال و دریافت پیام الکترونیک نیاز به یک صندوق پستی الکترونیک است که اصطلاحاً «حساب کاربری پست الکترونیک» (اکانت ایمیل)^۵ نامیده می‌شود)، اما نوع شناسی آن در این تحقیق موضوعیت ندارد.

۲. چستی رابطه شخص با حساب کاربری

مطالعه ابعاد حقوقی حساب کاربری ابتدا مستلزم شناسایی چستی رابطه فرد با حساب کاربری است. از منظر علم حقوق رابطه اشخاص با اشیا در قالب حق توصیف می‌گردد. این حق بر مبنای نوع (مالی یا غیرمالی بودن) و ماهیت (مادی یا غیرمادی بودن) شیء متعلق

^۱User Name

^۲Pass Word

^۳ آیین‌نامه نحوه استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی، ماده یک، بند خ، مصوب ۱۳۹۵

^۴ Encyclopedia of Computer Science, Anthony Ralston and Edwin D. 1971, <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:60713567>

^۵Email Account

رابطه متفاوت می‌گردد؛ به عنوان مثال، اگر متعلق رابطه مادی (عینی) باشد از این رابطه با عنوان حق عینی یاد می‌شود و در غیر این صورت به آن حق دینی (عهدی) گفته می‌شود. حال باید دید حساب کاربری به عنوان متعلق این رابطه چه نوع حقی را برای دارنده آن ایجاد می‌کند.

رابطه اشخاص با اشیا (اموال) در نظام‌های حقوقی صورت‌بندی یکسانی ندارد. این رابطه در نظام حقوق نوشته شده و حقوق عرفی بر مبنای رویکرد سنتی حقوق عینی و حقوق دینی و در حقوق اسلام بر مبنای «ملک» و «حق» صورت‌بندی شده است.^۲ تقسیم‌بندی حقوق به عینی و دینی در حقوق ایران نیز مورد پذیرش قرار گرفته و نقش تعیین‌کننده‌ای در صورت‌بندی مفاهیم و ماهیات حقوقی ایفا می‌کند. نقش ساختاری این تقسیم‌بندی را می‌توان در تفکیک حقوق اموال از حقوق تعهدات مشاهده کرد. بر همین مناسبت که حقوق عینی موضوع حقوق اموال و مالکیت و حقوق دینی موضوع حقوق قراردادها و تعهدات گردیده است. از آنجایی که ماهیت رابطه شخص با شیء، تعیین‌کننده وضعیت حقوقی و آثار مترتب بر این رابطه خواهد بود؛ لذا، با مفروض گرفتن حساب کاربری به عنوان شیء موضوع رابطه به تحلیل چستی رابطه شخص با حساب کاربری واکاوی می‌شود. بر مبنای همین رویکرد دو دیدگاه اصلی در مورد ماهیت حقوقی رابطه

۱ البته، یادآوری می‌گردد، تقسیمات حق در فقه و حقوق متنوع بوده و محدود به دو مورد مذکور نیست. برای کسب اطلاعات بیشتر ر.ک: فروغی، علیرضا. (۱۳۹۱). آثار و ویژگی‌های حق از دیدگاه فقه امامیه و قانون مدنی. *دوفصلنامه علمی دانش حقوق مدنی* ۱۴-۱، (۱).

۲ در تقسیم‌بندی کلی، حقوق به دو قسم حقوق عینی و شخصی یا دینی، تقسیم می‌شوند. حق عینی حقوقی را تشکیل می‌دهد که موضوع آن اشیای معین است و رابطه ناشی از این حق، رابطه مستقیم با شیء است؛ نظیر مالکیت مال معین و به بیان دیگر، حقوقی که براساس وجود و موقعیت یک شیء قابل مطالبه باشد، حقوق عینی یا Right in Rem است. در مقابل جنبه مثبت تعهدات، حق شخصی یا Right in Personam نام دارد که اولاً، متعلق آنها شیء معین نیست، بلکه انجام کار است و ثانیاً، سلطه‌ای که برای دارنده آن ایجاد می‌شود، سلطه علیه یک شخص است و نه سلطه نسبت به یک شیء.

اشخاص با حساب کاربری مطرح گردیده است. دیدگاه اول «رویکرد حقوق قراردادها»^۱ و دیدگاه مقابل «رویکرد حقوق اموال»^۲ است که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱-۲- نظریه حقوق قراردادها: حق بر حساب کاربری به مثابه یک حق دینی برخی از حقوق‌دان‌های فضای مجازی رابطه کاربران با حساب کاربری را در قالب حق دینی توصیف می‌کنند. «حق دینی» حقی است که بر ذمه اشخاص مستقر می‌گردد و به دارنده آن حق می‌دهد که کاری یا مالی را از دیگری مطالبه کند و برخلاف حق عینی مستقیم و بی‌واسطه با مال ایجاد نمی‌شود.^۳ به عبارت بهتر اگر حق عینی را «حق بر مال بدانیم آنگاه حق دینی «حق بر شخص» محسوب می‌شود. در نتیجه، برخلاف حقوق عینی که در آن شیء (عین) نقش محوری دارد، در حقوق دینی تمرکز بر شخص است. اهم ادله‌ای که سبب دینی دانستن حق بر حساب کاربری شده، عبارت‌اند از:

الف: سبب قراردادی: اصولاً یکی از اسباب ایجاد حقوق دینی قرارداد است. در بحث حساب کاربری نیز گفته می‌شود انتفاع و استفاده کاربران از خدمات اینترنتی بر مبنای «توافقنامه شرایط خدمات» که از سوی کاربران مورد پذیرش قرار گرفته، صورت می‌گیرد. ایجاد حساب کاربری منوط به قبول و پذیرش توافقنامه‌ای است که از ناحیه ارائه‌کننده خدمات بر خط به عنوان شرط لازم برای ایجاد حساب کاربری به وسیله شخص ایجادکننده آن است و تازمانی که وی توافقنامه مذکور را امضا نکند، حساب کاربری ساخته نمی‌شود. این توافقنامه‌ها نوعی قرارداد الحاقی هستند که به صورت یک‌جانبه به کاربران تحمیل می‌شوند و آنها بدون آگاهی از مفاد و مندرجات توافقنامه ناچار به قبول شرایط آن می‌گردند.

❖Contractual Right Perspective

❖Property Right Perspective

۳ کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی اموال و مالکیت، چاپ ششم (تهران: نشر دادگستر، ۱۳۸۲)، ص ۱۵۲

خاطر نشان می‌گردد؛ این توافقنامه‌ها از این حیث که کاربران بدون مطالعه اقدام به امضای آن‌ها می‌کنند مورد انتقاد قرار گرفته‌اند. از همین رو، رویه قضایی در نظام حقوق عرفی در مواردی که حقوق کاربران از سوی ارائه‌کنندگان خدمات و به استناد همین توافقنامه‌ها نقض شده است عملاً شرایط قراردادهای مذکور را مانعی برای حمایت از حقوق کاربران به‌شمار نیاورده‌اند.^۲

ب: عدم استقلال و استیلای کامل: انتفاع از اشیا از دو راه ممکن است اول اینکه شخص می‌تواند از آن شیء (مال) مورد نیاز بی‌واسطه و مستقیم بهره‌برداری کند در این حالت از رابطه فرد با شیء تعبیر به حق عینی می‌گردد و حالت دوم ارتباط فرد با شیء و انتفاع از آن با واسطه و به وسیله دیگری امکان‌پذیر است.^۳ در خصوص حساب کاربری نیز گفته شده که رابطه کاربران با حساب کاربری رابطه مطلق و مستقلی نبوده بلکه «وابسته»^۴ «نسبی»^۵ و «محدود»^۶ است. زیرا، برخلاف حقوق عینی که دارای دو عنصر -صاحب حق و موضوع حق- هستند و بدون واسطه اعمال می‌گردند، حقوق عینی از سه عنصر صاحب حق، موضوع حق و مدیون تشکیل می‌شوند.^۷

به عبارت دیگر، کاربران اینترنتی بدون اذن و دخالت واسطه‌های اینترنتی امکان انتفاع و استفاده از داده‌ها را ندارند. این بدان معناست که ایشان در رابطه با حساب کاربری دارای

^۱ Bonar-Bridges, J. "Regulating Virtual Property with EULAS". Wisconsin Law Review Forward, (2016) , P. 79-9

^۲ در بخش‌های بعدی به برخی از این دعاوی اشاره خواهد شد

^۳ اتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی اموال و مالکیت، ص ۱۴

^۴Dependent

^۵Relational

^۶Limited

^۷Matthew Quadrini, "Cavet Cloudster: Why Traditional Common And Civil Property Law Should Apply To Virtual Property and How It Will Change The Legal Relation of The Internet", Dalhousie Journal Legal Study, No.24, (2022), P.99-55.

«حق تصرفات کامل»^۱ نیستند. در نتیجه رابطه ایشان فاقد وصف «انحصاری بودن»^۲ - که جوهره و ذات حق عینی را تشکیل می دهد است.^۳

ج توقیفی بودن حقوق عینی: در نظام حقوق نوشته و در حوزه حقوق اموال یک اصل یا قاعده ای حقوقی تحت عنوان «انحصارگرایی در حقوق عینی»^۴ وجود دارد که بیان می کند حقوق عینی محصور و محدود به مواردی است که قانون تعیین می کند و لذا، اراده افراد در ایجاد حقوق عینی ذی مدخل نیست. در حالی که حقوق دینی قابل احصاء نبوده و تابع حاکمیت اراده افراد است. حقوق عینی به وسیله قانون به افراد واگذار می شود و تابع اراده قانونگذار است، در حالی که حقوق دینی را خود افراد ایجاد می کنند و به همین دلیل، نه تابع شکل خاصی هستند و نه شمار آنها محدود است. به عبارت بهتر اسباب ایجاد حق عینی محدود به موارد خاصی است که قانون مشخص می کند. اگرچه خاستگاه دکترین انحصارگرایی نظام حقوق مدون است و در نظام حقوق عرفی مورد پذیرش قرار نگرفته اما، این قاعده اصل بر رویه دادگاه های کامن لایی تأثیر گذاشته و محاکم در عمل تنها قالب های از پیش تعیین شده اموال را به مثابه یک فهرست بسته در نظر گرفته اند.^۵ از این منظر تازمانی که، قانونگذار حق بر حساب کاربری را معرفی و تصویب نکرده است باید آن را در شمار حقوق دینی قرارداد. ^۶در پاسخ به احصایی بودن حقوق عینی و لزوم ایجاد آن

^۱The Full Possessory Right

^۲Appropriability

^۳Van Erp, S, "Ownership of Data: the numerus clausus of legal objects". Brigham-Kanner Property Rights Conference Journal, 6, (2017), p. 235-257.

^۴The Numerus Clausus Principle: Limitation of Number and Content of Absolute Rights

^۵قناتی، جلیل، شیرخانی، پوریا، «بررسی مفهوم توقیفی بودن حقوق عینی: مطالعه تطبیقی حقوق فرانسه، آلمان، اسپانیا و حقوق اسلامی»، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، سال چهارم، شماره ۳ (۱۳۹۶)، ص ۱۲۵-۱۵۰

^۶Van Erp, S, "Ownership of Data: the numerus clausus of legal objects", ibid, p. 235-257.

به وسیله قانونگذار گفته شده است که این حق می تواند به عنوان یک «حق عینی بی نام»^۱ و بر مبنای نظم عمومی و اقتصادی مورد پذیرش قرار گیرد.^۲

(د) متعلق غیرمادی: یکی از تفاوت های تشخیص حق دینی و عینی از حیث متعلق آن است؛ زیرا متعلق حق عینی یک شیء خارجی (مادی) و متعلق حق دینی شخص است. برخی با توصیف غیرمادی حساب کاربری آن را فاقد «شیئیت»^۳ دانسته و در نتیجه، از شمار حقوق عینی خارج می سازند.^۴

در حقوق کامن لا آثار نگرش سنتی «شیء بودن اموال»^۵ که بر مبنای آن مال فقط به اشیا فیزیکی اطلاق می گردد همچنان وجود دارد. از این منظر، هر آنچه از حقوق به اشیا غیر فیزیکی تعلق می گیرد، در واقع، بخشی از حقوق شبه جرم هاست و نه حقوق اموال. به بیان دیگر چنانچه متعلق حق فاقد شیئیت باشد از شمار حقوق عینی خارج می شود. حساب کاربری هم، چون عینیت مادی و محسوس ندارد پس، نمی تواند متعلق حق عینی قرار گیرد.^۶

علی رغم تحلیل های فوق که با دینی توصیف کردن حق بر حساب کاربری، رابطه دارند را با آن نوعی حق قراردادی دانسته و حساب کاربری را موضوع حقوق قراردادهای می داند اما، در واقع رابطه کاربر با حساب کاربری واجد خصوصیتی است که آن را به حق

^۱Innominate Real Rights

^۲Ramovitch, Susan and Cummings, David, "Virtual property, real law: the regulation of property in video games", Entertainment Law Review, Vol.2, No. 1(2010), p. 14-۲۷

^۳Thingness

^۴Christopher J. Ciffrino "Virtual Property, Virtual Rights: Why Contract Law, Not Property Law, Must be the Governing Paradigm in the Law of Virtual Worlds, 55 B.C.L. Rev, Vol 55, (2014), p. 235-264

^۵The Thing-ness View of Property

^۶Matthew Quadrini, "Cavet Cloudster: Why Traditional Common And Civil Property Law Should Apply To Virtual Property and How It Will Change The Legal Relation of The Internet", No. 25, (2015) P.99-55.

عینی نیز شبیه می‌سازد. همین امر موجب طرح و تحلیل آن از منظر حقوق اموال – و نه حقوق قراردادها – گردیده است.

۲-۲- نظریه حقوق اموال: حق بر حساب کاربری به مثابه یک حق عینی

در مقابل نظریه حقوق قراردادها و دینی شناختن حق بر حساب کاربری، نظریه حقوق اموال نیز مطرح گردیده که رابطه دارنده حساب کاربری را بر مبنای حق عینی تحلیل می‌کند. واقعیت این است که حق بر حساب کاربری واجد اوصافی است که می‌تواند آن را به حقوق عینی نیز نزدیک سازد. از همین رو برخی از حقوق‌دان‌ها حساب کاربری را یک «حق عینی» می‌دانند و برای کاربران حق مالکانه (و نه حق قراردادی) قائل هستند.^۱ اهمّ ادله‌ای که برای عینی دانستن حق بر حساب کاربری بیان گردیده عبارتند از:

الف) توصیف مادی از حساب کاربری: تحلیل حقوقی ماهیت حق بر حساب کاربری تا حدّ زیادی متأثر از تحلیل ماهیت (چیستی) فلسفی حساب کاربری بوده است. همان‌گونه که در بالا بیان گردید یکی از دلایل طرف‌داران نظریه حقوق قراردادی استناد به غیرمادی بودن یا عدم شیئیت حساب کاربری بود. این در حالی است که برخی نیز با توصیف مادی از حساب کاربری برای آن شیئیت قائل هستند و در نتیجه، رابطه کاربر با حساب کاربری را نوعی حق عینی می‌دانند.^۲

مبنای مادی‌انگاری حساب کاربری استناد به عناصر تشکیل‌دهنده آن یعنی داده‌های الکترونیک است که در سرورهای فیزیکی نگهداری می‌شوند. این بدان معناست که می‌توان برای حساب کاربری هم بعد مادی و ملموس و هم بعد غیرمادی و ناملموس قائل گردید. بعد غیرمادی و ناملموس آن در واقع «وانمود»^۳ یا تقلیدی از یک واقعیت خارجی و عینی است که کاربر آن را در فضای مجازی مشاهده می‌کند و مورد استفاده قرار می‌دهد.

^۱Yang Li-xin, Wang Zhong-he “ On Real Right Attributes of Network Virtual Property and Related Basic Rules” School of Law Renmin University, (2012),p.124-۱۵۲

^۲Edina Harbinja, “ Lgal Nature of Emails: A Comparative Perspective”, Duke Law& Technology Review,vol 14, no.1,(2016),p. 227-255

^۳Simulation

بعد مادی نیز همان داده‌های رایانه‌ای و سخت‌افزارها هستند. این داده‌های رایانه‌ای در جای دیگری در سرورهای فیزیکی نگهداری می‌شوند که در واقع بخش مادی و فیزیکی حساب کاربری را تشکیل می‌دهند و آنچه در فضای مجازی مشاهده و به وسیله کاربران استفاده می‌شود بدون وجود بعد فیزیکی و سخت‌افزار امکان‌پذیر نیست.^۱

به نظر می‌رسد به‌طور کلی محتوای مجازی (از جمله حساب‌های کاربری) از داده‌های الکترونیک تشکیل شده‌اند که اگرچه فاقد اوصاف عین هستند؛ اما، بخشی از فضای هستی را اشغال کرده‌اند و دارای هستی و ماهیت هستند.^۲ البته، لازم به یادآوری است که مراد ایشان از این بعد مادی و شیء‌انگاری حساب کاربری با آنچه از مفهوم فلسفی ماده و شیء ادراک می‌گردد متفاوت است. به بیان بهتر، مادی‌انگاری اموال مجازی و دارایی‌های دیجیتال که از آن با عنوان «شیءیت دیجیتال»^۳ یا «شیءیت وانمود شده»^۴ یاد شده با «شیءیت فیزیکی»^۵ تفاوت دارد.^۶ از آنجا که ادارک ما از مفاهیم در فضای مجازی با ادراک ما در فضای واقعی متفاوت است؛ لذا، برخی مؤلفان از اشیای دیجیتال با عنوان «اشیای جدید»^۷ یاد می‌کنند و معتقدند که این گونه جدید از اشیا نیز باید همانند اشیا در دنیای واقعی تحت حمایت رژیم حقوق اموال و مالکیت سنتی قرار گیرند.^۸

۱ Ramovitch, Susan and Cummings, David “Virtual property, real law: the regulation of property in video games”, Entertainment Law Review, Vol.2, No. 1,(2010) p.14-۲۷

۲ وصالی ناصح، مرتضی، نظریه اموال و مالکیت در فضای مجازی، (رساله دکتری، دانشگاه قم، ۱۳۹۷)، ص ۲۵۵

۳ Digital Thing-ness

۴ Simulated Thing-ness

۵ Physical Thing-ness

۶ Michels, J., & Millard, C “The New Thing: Property Right In Digital Files? The Cambridge Law Journal, 81(2), (2022),p.323-355.

۷ New Things

۸ Conway, H. & Grattan, S. “The new new property: dealing with digital assets on death. In h. Conway & r. Hickey (eds.) , modern studies in Property Law, Volume ۹,(۲۰۱۷)□. ۹۹-۱۱۵

ب) حق اخراج: در حقوق خارجی یکی از حقوق اصلی و شناخته شده مالک «حق اخراج»^۱ یا «حق حذف»^۲ است که به موجب آن، مالک حق دارد ملک خود را به اختیار و اراده خود، منتقل یا تلف کند. حق اخراج در دو شکل مادی و حقوقی قابل تصور است. بر مبنای حق اخراج مالک می تواند با انجام اعمال مادی (مثل تلف کردن یا مصرف کردن مال) یا با انجام اعمال حقوقی (مثل انتقال مال به یکی از عقود) ملک را از مالکیت خود خارج سازد. مفهوم مشابه و تا حدودی معادل «حق اخراج» در ادبیات فقه و حقوق ایران می تواند «حق تلف» باشد که به موجب این حق مالک حق دارد مملوک خود را به هر گونه ای که مصلحت و ضروری تشخیص می دهد، منتقل یا تلف کند.^۳ برخی از حقوق دان ها معتقدند حق اخراج بهترین معیار تشخیص رابطه مالکیت بین اشخاص و اشیا است؛ یعنی چنانچه دارنده شیء بتواند بدون دخالت و به دلخواه خود، شیء را از سلطه و اختیار خود خارج سازد یا آن را تلف کند، آنگاه می توان وی را مالک نامید.

در خصوص حساب کاربری نیز گفته شده که این حق برای دارنده آن قابل اعمال است. به بیان بهتر، چون کاربر اختیار حذف حساب کاربری را بدون اجازه و دخالت ثالث دارد، بنابراین از حیث استیلا و تصرف کامل وی بر حساب کاربری، می توان برای وی حقوق مالکانه قائل شد.^۴ از آنجایی که در حقوق کامن لا حق اخراج یکی از حقوق اساسی مالک شناخته می شود، از همین رو، به عنوان دلیل کافی بر عینی دانستن حق کاربران بر حساب کاربری یاد گردیده است.^۵ با وجود اینکه امروزه حذف حساب کاربری تحت عنوان «حق

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱The Right of Dispose

^۲The Right to Exclude

^۳ محقق داماد، سید مصطفی. قواعد فقه بخش مدنی، چاپ ششم (تهران: مرکز نشر اسلامی تهران، ۱۳۹۲)، ص. ۱۲۷.

^۴ M. MacDonald, (2015) "Allocation of Property Rights in Virtual Environments", 3 QMLJ 23

^۵ Wian Erlank, "Acquisition of ownership inside virtual worlds", De Jure 46, No. ۲(2013), p. 770-782.

فراموشی»^۱ به رسمیت شناخته شده است اما، هنوز برخی پلتفرم‌ها اختیار حذف حساب را به کاربر نمی‌دهند.^۲

ج) رویه قضایی: رویه محاکم کامن لایی در مواجهه با دعاوی مطروحه و مرتبط با فضای مجازی به منظور حمایت از حقوق تضییع شده اشخاص عمدتاً بر مبنای یکسان‌انگاری اموال مجازی با اموال دنیای واقعی بوده است. استدلال اصلی رویه قضایی بر این مبنا استوار بوده که نظام حقوق اموال و مالکیت در مقایسه با نظام حقوق قراردادها حمایت بهتر و کامل‌تری از حقوق مالی افراد به عمل می‌آورد. آزمون‌رو، در دعاوی مطروحه اموال و «دارایی‌های دیجیتال»^۳ هم با وصف حق دینی «نامحسوس بودن»^۴ و هم با وصف حق عینی «عینیت»^۵ توصیف شده و از چستی رابطه اشخاص با محتوای مجازی متعلق به ایشان تحت عنوان «حق مالی عینی غیرمادی»^۶ یاد کرده‌اند.^۷ به عنوان نمونه دادگاه عالی نیوزلند در دعوی «روسکو علیه شرکت کریپتوپیا» صراحتاً رمزارزها را به عنوان مال مجازی مورد شناسایی و پذیرش قرار داده است.^۸ اگرچه دعوی مذکور در خصوص رمزارزها بوده اما، دادگاه تأکید می‌کند که دامنه شمول این رأی منحصر به رمزارزها نیست و شامل تمام انواع محتوای

۱ Right to be forgotten

۲ حق فراموش شدن اصطلاحی نوظهور است که اولین بار در سال ۲۰۱۴ از سوی «دیوان دادگستری اروپا» و تحت عنوان «حق پاک کردن» مورد استعمال قرار گرفت و سپس در سال ۲۰۱۸ متعاقب تصویب «مقررات کلی حفاظت از داده» (GDPR) در اتحادیه اروپا رسماً مورد پذیرش قانونی قرار گرفت. براساس این قانون کاربران حق دارند از موتورهای جستجوگر مثل گوگل تقاضا کنند اطلاعات ناقص یا نامطلوب آن‌ها از اینترنت حذف شود.

M. MacDonal, (2016) "the case for virtual Property", Thesis for phd. Queen Mary University, <http://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/handle/123456789/30717>

۴ مراد از دارایی‌های دیجیتال که معادل فارسی اصطلاح Digital Assets است در واقع شامل تمام داده‌هایی است که در فضای مجازی ایجاد و ذخیره شده و بالفعل یا بالقوه واجد ارزش مالی هستند.

۵ Intangibility

۶ Objectivity

۷ Intangible property right in rem

۸ Kateryna Nekit, "Social Media Account as an Object of Virtual Property", Masaryk University Journal of Law and Technology, Vol. 14, No2, (2020), p. ۲۰۱-۲۲۶

۹ Ruscoe v Cryptopia Ltd (in Liquidation) [2020] NZHC 728

مجازی موجود در اینترنت که واجد ارزش مالی هستند نیز می‌گردد. در این رأی آمده که دادگاه ضابطه «لرد ویلبرفورس»^۱ را در تعریف مال - هر چیزی را که «قابلیت شناسایی»^۲، «قابلیت انتقال»^۳ و «دوام و ثبات»^۴ داشته باشد - می‌پذیرد. در نتیجه، هر چیزی در فضای مجازی واجد اوصاف مذکور باشد نوعی مال محسوب می‌گردد و از نظر حمایت حقوقی با سایر اموال در دنیای واقعی تفاوتی نخواهد داشت.^۵

در دعوی «برگ علیه شرکت لیندن»^۶ نیز وقتی خواهان به خاطر رعایت نکردن تعرفه‌های خرید و فروش املاک مجازی در «زندگی دوم»^۷ از سوی شرکت لیندن از این جهان خیالی اخراج شد و حساب کاربری وی مسدود گردید، از دادگاه تقاضای فعال شدن

۱ لرد ویلبرفورس (Lord Wilberforce) در سال ۱۹۶۵ م در دعوی «بانک ملی استان علیه اینسورث» در بخشی از رأی خود چنین مقرر داشته است: «...چنانچه قرار باشد حق یا منفعت در دسته اموال گنجانده شوند باید قابل شناسایی توسط افراد، قابل انتقال در بازار و تا حدی دارای ثبات و دوام باشند»

۲Identifiable subject-matte

۳Capable of assumption

۴Some Degree of Permanence or Stability

۵National Provincial Bank v Ainsworth [1965], Lord Wilberforce

۶Bragg v. Linden Research, Inc., 487 F. Supp. 2d 593 (E.D. Pa. 2007)

۷ زندگی دوم (Second Life) یک دنیای مجازی (یک سرزمین تخیلی در فضای مجازی) متعلق به شرکت لیندن لب است که در آن کاربران می‌توانند یک شخصیت مجازی بسازند و زندگی مجازی را آن‌طور که می‌خواهند تجربه کنند. برای اجرای این بازی کاربران باید عضو سایت «زندگی دوم» شده و یک آواتار (چهره) از خود بسازند. بعضی از افراد آواتار را شبیه به خود و بعضی به شکلی دیگر، مثلاً با جنسیت متفاوت و حتی شبیه به موجودی خیالی و افسانه‌ای می‌سازند. هنگامی که آواتار خود را ساختید به جمع ساکنان این سرزمین مجازی می‌پیوندید و می‌توانید در تعاملات آن‌ها شرکت نمایید. از بعضی جهات این جهان شبیه به جهان واقعی است با خیابان‌ها، فروشگاه‌هایی که آواتار شما می‌تواند در آنجا پرسه بزند. آواتار شما می‌تواند با آواتارهای دیگر دوست شده، به دانشگاه رفته، کاروکاسی راه انداخته و حتی ازدواج کند؛ اما، می‌توانید کارهایی را کنید که در جهان واقعی هم ممکن نیست انجام دهید، مثلاً می‌توانید به جای قدم زدن در پارک کنار خانه‌تان اگر خواستید در آنجا پرواز کنید. «عضو شدن در این سایت رایگان است» اما، برای خرید زمین باید پول بپردازید. این جهان مجازی دارای واحد پولی خودش یعنی «لیندن دلار» است که این پول مجازی دارای ارزش واقعی است. شما می‌توانید با کار کردن در این سرزمین تخیلی پول درآورده و به خریدهای مجازی مانند خرید لباس، املاک، تفریح... و... بپردازید. بسیاری از دانشگاه‌ها و فروشگاه‌ها در این وبگاه حضور دارند. این سایت حدود ۱۳ میلیون عضو از بیش از ۱۰۰ کشور گوناگون دارد (به نقل از ویکی پدیا).

حساب کاربری و استرداد املاک مجازی خود را کرد. دادگاه مالکیت وی را بر محتوای این حساب کاربری به رسمیت شناخت و شرکت لیندن را ملزم به فعال کردن حساب کاربری خواهان کرد.^۱ مطالعه اجمالی دعاوی مشابهی در همین زمینه حکایت از این دارد که رویه قضایی در دعاوی جبران خسارت به داده‌های شخصی افراد، تمایل به مادی تلقی کردن داده‌های رایانه‌ای و گنجاندن آنها در قلمروی «اموال منقول مادی»^۲ دارد.^۳

به نظر می‌رسد دلایلی که برای توصیف عینی از حق بر حساب کاربری بیان گردیده - همانند دلایل طرفداران نظریه حق دینی - نمی‌تواند چستی رابطه کاربران با حساب‌های مجازی را تبیین کند. باید پذیرفت که از منظر تقسیم ثنائی حقوق مالی به عینی و دینی نمی‌توان چستی رابطه اشخاص با حساب کاربری (و به‌طور کلی اموال و دارایی‌های مجازی) را تعیین کرد. به‌زعم نگارنده در فضای مجازی با نوع متفاوتی از رابطه اشخاص با اشیا - یا نوع متفاوتی از حق بر اشیا - مواجه هستیم که باید با در نظر گرفتن مختصات خاص بستر شکل‌گیری آنها مورد تحلیل قرار گیرند.

۲-۳- نظر مختار: تفکیک حساب کاربری از محتوی

علت بروز اختلاف در تعیین ماهیت حقوقی رابطه اشخاص با حساب کاربری را باید در چستی متفاوت اموال مجازی، جست‌وجو کرد. واقعیت این است که حساب کاربری متعلق حقی قرار می‌گیرد که از اوصاف هر دو حق عینی و دینی برخوردار است؛ ولی به‌طور کامل بر هیچ‌یک از این حقوق منطبق نمی‌گردد. تلاش حقوق خارجی برای گنجاندن حق بر حساب کاربری در قالب یکی از انواع حقوق مالی، اعم از عینی یا دینی نه ضرورت دارد و نه ثمره خاصی.

^۱Bragg v. Linden Research, Inc., 487 F. Supp. 2d 593 (E.D. Pa. 2007)

^۲Personal chattel or chattels

^۳Laria Maspes, "Digital Inheritance, Right of the Heirs to Access to the Deceased User's Account, Non-Transferability Clauses: An Overview in the Light of Two Judgments Issued by Italian Courts, Italian Law.Journal, Vol.8, No.1 (2022), p.408-423

به نظرمی‌رسد حق بر حساب کاربری یک حق جدید و متعلق به عصر فناوری اطلاعات است که بر مبنای دو گانه عینی و دینی قابل تحلیل است درحالی که با هیچ یک از این دو حق انطباق کامل ندارد. حق بر حساب کاربری از مشخصه‌هایی برخوردار است که می‌تواند به عنوان یک حق مستقل و متفاوت معرفی گردد. همان گونه که قانونگذار حق فکری را که دارای دو چهره مادی و معنوی است، به عنوان یک حق مستقل و متفاوت از سایر اموال و حقوق مالی به رسمیت شناخته است، حق بر حساب کاربری نیز واجد اوصافی است که آن را از سایر حقوق شناخته شده مرسوم متمایز می‌سازد.

در تبیین و توجیه این ادعا باید حق بر حساب کاربری را در دو مرحله ایجاد و بهره برداری تحلیل کرد. به بیان دیگر باید بین خود حساب کاربری به عنوان «طرف» در مرحله ایجاد و محتوای ایجاد شده از سوی کاربر به مثابه «مظروف» برای بهره برداری، تفکیک قائل شویم. ثمره تفکیک بین ظرف و مظروف این است که می‌توان رابطه دارنده را با حساب کاربری (صرف نظر از محتوای ایجاد شده در آن) در مرحله ایجاد به عنوان حق دینی توصیف کرد که منشأ آن نیز همان توافقنامه شرایط استفاده از خدمات است و برای کاربر صرفاً حق استفاده - نه حق مالکیت - قائل شد. از طرف دیگر محتوای ایجاد شده در حساب کاربری که در طول زمان و به تدریج و با تلاش، مهارت یا خلاقیت کاربر ایجاد شده و موجب ارزش افزوده برای حساب کاربری گردیده، متعلق به خود دارنده باشد. در نتیجه، کاربر نیز فقط نسبت به محتوای حساب کاربری حق مالکیت خواهد داشت.^۱

لازم به یادآوری است که نوع مالکیت بر این حساب کاربری نیز متفاوت با انواع مالکیت‌های مرسوم خواهد بود. به عبارت بهتر مالکیت بر حساب کاربری نه با مالکیت اعیان و نه با مالکیت منافع، انطباق کامل مفهومی ندارد. در نتیجه، با چهره جدیدی از مال و مالکیت مواجه هستیم که با عناوین مختلفی مثل «دارایی‌های مجازی/ دیجیتال» یا «اموال

۱ وصالی ناصح، مرتضی، (۱۳۹۷)، نظریه اموال و مالکیت در فضای مجازی، رساله دکتری، دانشگاه قم، زمستان

۲ مراد از دارایی‌های مجازی/ دیجیتال (Virtual Digital /Assets) درواقع شامل تمام داده‌های رایانه‌ای است که در فضای مجازی ایجاد و ذخیره شده و بالفعل یا بالقوه واجد ارزش مالی هستند که در اشکال و انواع مختلفی (از قبیل فایل‌های متنی، تصاویر متحرک، موزیک، پویانمایی و...) در فضای مجازی وجود دارند و تحت عنوان اموال مجازی (Virtual property) نیز شناخته می‌شوند

مجازی»^۱ از آنها یاد می‌گردد و می‌تواند در کنار سایر دسته‌بندی‌های اموال و مالکیت مرسوم قرار بگیرد.^۲

مطالعه اجمالی نشان‌دهنده سیر تکاملی شناسایی قانونی اموال و مالکیت‌های مجازی است. البته، این فرایند همچنان ادامه داشته و هنوز وضعیت حقوقی این گونه جدید از اموال به طور قطع و کامل تعیین تکلیف نشده است. دکترین حقوقی و رویه قضایی در هر دو نظام رومی-ژرمنی و آنگلو-آمریکن، تمایل و اقبال بیشتری نسبت به اعطای حیثیت مادی به داده‌های رایانه‌ای و مال‌انگاری آن‌ها نشان داده‌اند. در نتیجه، مسیر قانونگذاران را در مواجهه عملی (اصلاح قوانین موجود یا تدوین قوانین جدید) با نحوه حمایت از حقوق مالی افراد در فضای مجازی، به سوی رژیم حقوق اموال و مالکیت -و نه حقوق تعهدات- سوق داده‌اند.

۳- آثار حقوقی حساب کاربری

بر مبنای تفکیک حساب کاربری از محتوای حساب کاربری می‌توان دو نوع حق برای کاربر تصور کرد یکی «حق استفاده» از خود حساب و دیگری «حق مالکیت» نسبت به محتوای حساب. در ادامه و از این منظر، آثار حقوقی حق بر حساب کاربری بررسی می‌شود. در همین راستا، «قابلیت نقل و انتقال» به عنوان مهم‌ترین ویژگی و اثر حق مطالعه خواهد شد. قابلیت نقل و انتقال در اینجا در برگیرنده هر دو مفهوم قابلیت نقل به دیگری (نقل پذیری) و نیز قابلیت انتقال قهری (ارث پذیری) است.^۳ اما، باتوجه به اینکه امکان نقل یا انتقال شیء به دیگری مستلزم مالیت داشتن آن است؛ بنابراین، ابتدا لازم است مالیت حساب کاربری بررسی گردد:

^۱Virtual property

^۲Allen Chein A Practical Look at Virtual Property, St. John's Law Review, Vol. 80 No. 3, (۲۰۰۶) P. ۱۰۵۲-۱۰۹۰

^۳ اصطلاح «نقل و انتقال» در ادبیات عامه در معنای واحد مورد استعمال قرار می‌گیرد لکن در ادبیات تخصصی حقوق قابلیت نقل در برابر قابلیت انتقال به کار می‌رود و مقصود از نقل واگذاری آن از طریق عقود است و مراد از انتقال، انتقال قهری از طریق ارث است

۱-۳- مالیت حساب کاربری

به طور کلی چنانچه متعلق حق، مالیت داشته باشد امکان عوض یا معوض قرار گرفتن آن منعی ندارد. از همین رو در خصوص قابلیت نقل حق بر حساب کاربری لازم است مالیت حساب کاربری بررسی گردد. باید دید آیا حساب کاربری مالیت دارد و عنوان مال بر آن صدق می کند؟ اگر پاسخ مثبت باشد، آیا می تواند مورد دادوستد قرار گیرد؟ نتیجه پذیرش مالیت حساب کاربری این است که دارنده این حق را خواهد داشت که آنها را در طول عمرش یا برای پس از مرگش به دیگری منتقل کند.

حساب کاربری در ابتدای ایجاد آن به وسیله افراد صرفاً یک نام کاربری و گذرواژه است که شاید واجد ارزش شخصی یا نوعی خاصی نباشد اما، به مرور زمان و با استفاده کاربر از خدمات و محتوایی که از طریق این حساب کاربری ایجاد شده است واجد ارزش می شود. ویژگی «تعاملی بودن» فناوری فضای مجازی این امکان را برای کاربران ایجاد می کند که آنها مخاطب صرف نباشند؛ بدین معنا که کاربران اینترنتی نیز می توانند در محتوای مجازی اینترنت دخل و تصرف داشته باشند و در تولید و انتقال «محتوی»، ایفای نقش کنند. این بدان معناست که حساب کاربری ممکن است بر مبنای همین اقدامات و فعالیت ها، ارزش افزوده پیدا کند و واجد ارزش اقتصادی نیز گردد.

در حال حاضر رژیم حقوق اموال در کلیه نظام های حقوقی خارجی در تشخیص مال از رویکرد سنتی شیء محور و از «حقوق اشیاء»^۲ عبور کرده و امروزه با رویکرد مدرن رابطه محور به «حق بر شیء»^۳ رسیده اند.^۴

نظریه های مدرن و معاصر در بحث حقوق اموال و مالکیت (به ویژه در نظام حقوق عرفی)، حاصل یک سیر تکاملی تاریخی بوده که به تدریج تلقی دکتترین حقوقی و رویه قضایی را در پذیرش بسط مفهوم و مصادیق مال در طول زمان تغییر داده است. این،

^۱Interactivity

^۲The Law of Things

^۳The law of Rights in Things

Fairfield, J.(۲۰۲۲) "Property as the law of virtual things". Front Res Metr Anal.

۲۶۰۷:۹۸۱۹۶۴. □□□□: ۱۰.۳۳۸۹/□□□□.۲۰۲۲.۹۸۱۹۶۴. □□□□: ۳۶۰۹۱۹۷۰□ □□□□□:

PMC9458901.

درحالی است که در حقوق اسلام ضابطهٔ مالیت از همان ابتدا یک مفهوم عرفی بوده و مالیت اشیا بر مبنای اعتبار عرف مورد شناسایی قرار گرفته است. در رویکرد حقوق نیز دو شرط «مفید و رافع نیاز بودن» و «قابلیت اختصاص یافتن به شخص یا اشخاص معین»^۱ برای مال‌انگاری اشیا کافی دانسته شده است.

بدیهی است حساب کاربری واجد هر دو وصف مذکور است. امروزه اشخاص از طریق انواع حساب کاربری‌هایی که دارند بسیاری از امور زندگی و نیازمندی‌های خود را در فضای مجازی انجام می‌دهند. باتوجه به این کارکردها نیاز به داشتن حساب کاربری برای افراد ضروری می‌شود و لذا، افراد برای داشتن آن میل و رغبت پیدا می‌کنند. همین امر به معنای مطلوبیت عرفی حساب کاربری است. مفهوم مالیت نیز از همین مطلوبیت عرفی و عقلایی انتزاع می‌گردد. شرط قابلیت اختصاص نیز به وضوح درمورد حساب کاربری قابل تأیید است. همان‌طور که پیش‌تر بیان گردید حساب کاربری از دو بخش نام کاربری و گذرواژه تشکیل گردیده که ازسوی خود کاربر ایجادشده و بخش گذرواژه آن کاملاً خصوصی و محرمانه و منحصرأ در اختیار اوست؛ بنابراین، دسترسی به محتوای مجازی با حساب کاربری مربوطه، فقط برای کسی که آن را ایجاد کرده امکان‌پذیر است.

به نظر نمی‌رسد اشکال عمده‌ای در مسیر مالیت حساب کاربری وجود داشته باشد اگرچه مالیت حساب‌های کاربری و شبکه‌های اجتماعی پیش‌از مداخلهٔ حقوق، مورد پذیرش عرفی تجارت الکترونیک و اقتصاد مجازی قرار گرفته‌اند، اما ازمنظر حقوقی نیز مالیت اشیا بر مبنای اعتبار و ارزش عرف مورد شناسایی قرار می‌گیرد و نفی مالیت یک شیء فقط زمانی امکان‌پذیر است که هیچ نوع ارزشی اعم از «ارزش اقتصادی» یا «ارزش شخصی»^۲ برای هیچ «شخصی» در آن شیء وجود نداشته باشد. درخصوص حساب کاربری نیز باید گفت تمام حساب‌های کاربری ارزش نوعی نداشته و فاقد ارزش مالی یا اقتصادی

۱ قابلیت اختصاص بدین معناست که تملک و انتفاع اختصاصی مالک از مال به گونه‌ای است که مانع از تصرف و انتفاع سایرین می‌گردد. این حق تصرف و استفادهٔ انحصاری از یک شیء آن را وارد قلمروی تعریف مال کرده و به دارندهٔ آن حق مالکیت اعطا می‌کند.

^۲Economic Value

^۳Sentimental value

هستند اما، ممکن است جنبه شخصی یا معنوی داشته باشند. در برخی از موارد بین فرد و حساب کاربری ایجاد شده به وسیله وی یک رابطه یا علقه ایجاد می‌گردد که می‌توان گفت آن را واجد ارزش شخصی می‌سازد که ناظر به وجود احساس تعلق و رابطه روحی-روانی فرد با حساب کاربری است (مثل احساس یک فرد نسبت به آدرس پست الکترونیک خویش) اهمیت این نوع ارزش که در ادبیات فقهی و حقوقی ما تحت عنوان «علقه» از آن یاد شده تا حدی است که برخی از فقیهان بر مبنای همین علقه و رابطه بین فرد و چیزی که در اختیار وی می‌باشد حق مالکیت را اعتبار می‌کنند. این علقه و وابستگی هم امکان تسلط و تغییر مالک را بر شیء فراهم می‌آورد و هم یک رابطه اختصاصی است که مانع ورود اغیار در این رابطه می‌گردد؛ بنابراین، اگر حساب کاربری واجد ارزش اقتصادی نباشد و مال به حساب نیاید ممکن است دارای ارزش معنوی یا شخصی باشد و از همین منظر به عنوان دارایی وی محسوب گردد. امروزه بسیاری از شبکه‌های اجتماعی کارکرد اقتصادی دارند و تبدیل به محل کسب و کارهای مجازی شده‌اند. برخی شبکه‌های اجتماعی از قبیل اینستاگرام یا تلگرام محل مناسبی برای تبلیغات تجاری هستند و از این طریق مبالغ قابل توجهی را عاید دارندگان این صفحات و کانال‌ها می‌سازند. این ارزش اقتصادی و مطلوبت عرفی برای مالیت دادن به حساب کاربری کافی دانسته شده است.^۱

۳-۲- حقوق مترتب بر حساب کاربری:

حال باید دید دارندگان آن دسته از حساب‌های کاربری که واجد اوصاف مال هستند از چه حقوق و اختیاراتی نسبت به آن، هم در زمان حیات و هم برای بعد از مرگ خویش خواهند داشت. در زمان حیات دارنده، مهم‌ترین حقی که مورد توجه قرار می‌گیرد امکان انتقال به غیر است. به بیان دیگر آیا حساب کاربری افراد قابلیت دادوستد دارد؟ حقوق مترتب بر حساب کاربری پس از فوت دارنده می‌تواند چالش برانگیز باشد. از آنجایی که دسترسی به حساب‌های مجازی افراد فقط از طریق نام کاربری و کلمه عبور محرمانه‌ای صورت می‌گیرد که منحصراً در اختیار دارنده آن است لذا، فرض بر این است که چنانچه

^۱Kateryna Nekit , (۲۰۲۰)“Social Media Account as an Object of Virtual Property” , Masaryk University Journal of Law and Technology, Vol. 14, No2, (2020) , p. ۲۰۱-۲۲۶

رمز ورود به حساب در اختیار شخص دیگری نباشد با فوت کاربر دسترسی به محتوای حساب نیز قطع می‌گردد. حال این پرسش مطرح می‌گردد که وراثت دارنده حساب کاربری چه حقوق و اختیاراتی نسبت به آن دارند؟ به بیان دیگر، کاربران برای بعد از مرگ خویش چه حقوق و اختیاراتی نسبت به حساب‌های کاربری خویش دارند؟ در ادامه امکان انتقال به غیر در زمان حیات دارنده و امکان وصایت و ارث‌پذیری حق بر حساب کاربری پس از فوت کاربر مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱-۲-۳- امکان انتقال حساب کاربری:

آیا کاربر می‌تواند حساب کاربری خویش را به دیگری انتقال دهد؟ باید پذیرفت تعداد انواع حساب‌های کاربری با کارکردهای متفاوت پاسخ به این پرسش را با دشواری مواجه می‌سازد؛ زیرا بدیهی است تمام انواع حساب‌های کاربری جذابیت تجاری ندارند؛ بنابراین، قلمروی موضوع پرسش فوق بیشتر شامل حساب‌های تجاری یا حساب‌های شبکه‌های اجتماعی پربازدید و اکانت بازی‌های مجازی است. علاوه بر این باید مفاد توافقنامه شرایط استفاده از خدمات هر نوع حساب کاربری که عموماً اجازه انتقال را از کاربر سلب نموده‌اند نیز لحاظ کرد.

آنچه می‌توان گفت این است که حساب کاربری بر مبنای توافقی ایجاد می‌گردد که براساس آن ارائه‌کنندگان خدمات برخط با کاربران منعقد ساخته و شرایط خدمات و نحوه استفاده از حساب کاربری را در آن بیان کرده‌اند. واقعیت این است که طبق این نوع توافقنامه‌ها صرفاً یک «حق استفاده غیرقابل انتقال»^۱ به کاربران اعطا گردیده است. این بدان معناست که هیچ‌یک از شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات حساب‌ها برای کاربران حق مالکیت قائل نیستند و این موضوع را به‌صراحت در همان توافقنامه شرایط و خدمات بیان کرده‌اند که کاربران تحت هیچ شرایطی حق خرید و فروش هبه یا هر نوع معامله‌ای را ندارند

^۱Nontransferable Right of Use

بلکه فقط حق استفاده از حساب کاربری را در زمان حیات خویش دارند؛ بنابراین، هر نوع دادوستد بر روی حساب کاربری باطل خواهد بود.^۱

واقعیت این است که عرف تجارت در فضای مجازی نیز بدون توجه به محدودیت یا ممنوعیت‌های پیش‌بینی شده در توافقنامه‌های مذکور مسیر خود را طی کرده است. در حال حاضر خرید و فروش برخی از انواع حساب‌های کاربری به‌ویژه در صنعت بازی و سرگرمی و شبکه‌های اجتماعی بازار پررونقی را به خود اختصاص داده است. حساب کاربری شبکه‌های اجتماعی معروفی مثل توئیتر، اینستاگرام، تلگرام، تیک تاک و... که دارای دنبال‌کننده‌های (فالور پرشمار) یا متعلق به افراد معروف (سلبریتی‌ها) هستند بستر مناسبی برای تبلیغات و بازاریابی به حساب می‌آیند و در حال حاضر با قیمت‌های بالایی در حال معامله هستند. در حوزه بازی و سرگرمی نیز همین عرف جاری است.

در سال‌های اخیر و با گسترش بازی‌های برخط در ایران خرید و فروش حساب کاربری (اکانت) برخی بازهای معروف مثل «کلش آو کلنز»^۲ و «جهان جنگ پیشه»^۳ رواج یافته و

^۱ See, e.g., "Google Terms of Service," Google, Accessed Apr ۲۴, ۲۰۲۰, <https://www.google.com/policies/terms/>; "Terms and Conditions, Apple.com, <http://www.apple.com/legal/internet-services/itunes/us/terms.html> (last visited Dec. 12, 2016) ("Licensor grants to you a nontransferable license to use the Licensed Application on any Apple-branded products that you own or control and as permitted by the Usage Rules.")

^۲ بازی کلش آو کلنز (Clash of Clans) یا جنگ قبایل، یک بازی آنلاین چندنفره در سبک استراتژی است که در سال ۲۰۱۲ م از سوی کمپانی سوپرسل توسعه و منتشر شده است و در حال حاضر با ۸٫۵ میلیون بازیکن از محبوب‌ترین بازی‌های ویدئویی به‌ویژه در ایران است (برگرفته از ویکی‌پدیا)

^۳ بازی جهان وارکراف (World of Warcraft) یا جهان جنگ‌پیشه، یک بازی ویدئویی در سبک ام‌ام‌آرپی‌جی (بازی ویدئویی نقش‌آفرینی برخط چندنفره گسترده) از مجموعه بازی‌های وارکراف است که به‌وسیله بلیزارد و در سال ۲۰۰۴ برای مایکروسافت ویندوز ساخته و منتشر شده است. با بیش از ۱۰ میلیون بازیکن در نوامبر ۲۰۱۴، در حال حاضر دنیای وارکراف دارای بیشترین بازیکن در سبک ام‌ام‌آرپی‌جی است و به‌همین خاطر در کتاب رکوردهای جهانی گینس به‌عنوان محبوب‌ترین بازی ام‌ام‌آرپی‌جی براساس بازیکنان، ثبت شده است (برگرفته از ویکی‌پدیا)

بازار پرسود و قابل توجهی از صنعت بازی را به خود اختصاص داده است.^۱ در این نوع دادوستدها شخصی که برخی از مراحل بازی را تمام کرده و به مراحل بالاتر ارتقا پیدا کرده است، وضعیت یا جایگاه خود را که نوعی امتیاز محسوب می‌گردد، به کسانی که قادر به رسیدن به این مراحل از بازی نیستند می‌فروشد تا خریدار از همین مرحله، بازی را ادامه دهد.

اگرچه پرسش از صحت و اعتبار دادوستد اکانت بازی‌های مجازی در جامعه حقوقی ایران مجال طرح نیافته است، اما حکم شرعی آن از مراجع عظام مورد استفتاء قرار گرفته و معظم‌لهم نیز در مقام پاسخگویی به سؤال مذکور برآمده‌اند. برخی آن را مصداق «اکل مال بالباطل» و قمار دانسته‌اند.^۲ بر همین مبنا ایشان خرید و فروش اکانت را جایز نمی‌دانند.^۳ اما، برخی نیز با استناد به رواج عرفی معامله آن را بلامانع دانسته‌اند. از نظر ایشان چنانچه حساب کاربری در عرف مالیت داشته باشد دادوستد آن نیز مانعی نخواهد داشت.^۴ اصولاً اشیا فی نفسه ممکن است مالیت ذاتی نداشته باشند بلکه مالیت اشیا از چگونگی به کارگیری مطلوب آن‌ها از سوی عرف، یا کارکرد مطلوب اشیا در روابط عرف انتزاع گردد.

به نظر می‌رسد شروط قراردادی مندرج در توافقتنامه شرایط استفاده که درخصوص عدم فروش و انتقال حساب کاربری، منصرف از محتوای حساب کاربری است که با صرف «زمان و تلاش»^۵ به وسیله کاربر ایجاد شده است و می‌تواند واجد ارزش شخصی و نوعی باشد. بی‌تردید محتوای ایجادشده در حساب کاربری که خود کاربر ایجاد کرده، متعلق به اوست. در برخی از توافقتنامه‌ها از جمله در توییت‌ر حتی این امر مورد تصریح نیز قرار گرفته که «آنچه که متعلق به شماست مال شماست. شما، مالک محتوایی هستید که ایجاد کرده

۱ با جست‌وجوی مختصری در اینترنت و مراجعه به وبگاه‌های فروش و بازاریابی اکانت بازی‌های مجازی می‌توان به پروونقی این نوع تجارت پی برد. در حال حاضر قیمت خرید و فروش اکانت بازی از ۵۰۰ هزار تومان تا ۵ میلیون تومان متغیر است.

<https://www.makarem.ir>

<http://www.sistani.org>

<http://www.saafi.net>

۵Time and effort

اید». ^۱ تردیدی نیست که مالیت و مالکیت محتوی حساب کاربری حق انتقال به غیر را برای دارنده آن به دنبال خواهد داشت. چالش حقوقی این موضوع زمانی است که دارنده حساب کاربری فوت می کند و امکان دسترسی به محتوی حساب برای هیچ کس به غیر از شرکت ارائه دهنده آن فراهم نیست که در بخش های بعدی مورد بررسی قرار می گیرد.

۳-۲-۲- ارث پذیری یا ارث ناپذیری حساب کاربری:

اصولاً هر آنچه از متوفی برجای می ماند (ماترک) به ورثه انتقال می یابد. حقوق مالی نیز همانند اعیان اموال می توانند موضوع ارث قرار گیرند. حال باید دید آیا حق بر حساب کاربری نیز جزء ماترک متوفی محسوب می شود و به ورثه انتقال می یابد؟ بنابر آنچه که در خصوص حساب کاربری بیان شد حساب کاربری در دسته حقوق مالی قرار می گیرد و در حقوق مالی، (اعم از دینی یا عینی) اصل بر قابل انتقال بودن و در حقوق غیرمالی نیز اصل بر ناممکن بودن انتقال است. اما، در ارث پذیری حق بر حساب کاربری باید تفکیک حساب کاربری (ظرف) از محتوی حساب کاربری مظلوف را لحاظ کرد و قائل به این شد که صرفاً محتوی موجود در حساب کاربری قابل انتقال قهری است. با فرض اینکه محتوای ایجاد شده در حساب کاربری متعلق به کاربر است پس باید آن را جزء ماترک متوفی قلمداد کرد.

چالش اصلی در اینجا چگونگی دسترسی وراثت به محتوی حساب کاربری متوفی است چرا که دسترسی به حساب کاربری افراد فقط از طریق نام کاربری و کلمه عبور محرمانه ای صورت می گیرد که منحصراً در اختیار دارنده آن بوده است. علاوه بر این آنچه موضوع را پیچیده تر می سازد این است که طبق «شرایط توافقتنامه خدمات» کاربران شرط عدم انجام هر نوع انتقال یا دادوستد را قبل از ایجاد حساب امضا کرده اند و در مقابل ارائه کنندگان خدمات اینترنتی و شبکه های اجتماعی نیز متعهد به حفظ حریم خصوصی اطلاعاتی کاربران هستند. در نتیجه، شرکت های بزرگی از قبیل یاهو، گوگل، اپل، و توییتر به استناد

^۱ <https://twitter.com,> "Twitter Terms of Service," (2023) What's yours is yours (you own your Content (and your incorporated audio, photos and videos are considered part of the Content).

توافقنامه مذکور اجازه هیچ نوع دسترسی را بعد از فوت دارنده به وراث قانونی وی نمی‌دهند. اگرچه رویه قضایی تا حد زیادی موضع این شرکت‌ها را تعدیل کرده اما، همچنان چالش موجود به‌طور کامل مرتفع نگردیده است.

۳-۲-۳- امکان وصایت بر حساب کاربری:

مهم‌ترین چالش حقوقی حساب کاربری بعد از فوت دارنده آن مطرح می‌گردد. با توجه به اینکه دسترسی به محتوای حساب کاربری صرفاً در انحصار دارنده آن است که با فوت وی - در صورتی که وی قبل از مرگ نام کاربری و رمز عبور خود را به کسی اعلام نکرده باشد - این دسترسی نیز قطع می‌گردد. حال باید دید که با مرگ کاربر چه اتفاقی برای حساب وی رخ می‌دهد؟ آیا وراث کاربر حقی نسبت به حساب کاربری متوفی دارند؟ اصولاً آیا دارنده امکان وصیت بر حساب کاربری خویش را دارد؟ به بیان دیگر آیا حساب کاربری می‌تواند موصی به قرار گیرد؟

به نظر می‌رسد با فرض پذیرش مالیت و مالکیت کاربر بر محتوای حساب کاربری می‌توان گفت منعی در موصی به واقع شدن حساب کاربری وجود نخواهد داشت؛ به عبارت دیگر محتوای حساب کاربری می‌تواند از سوی کاربر موضوع وصیت (اعم از عهده یا تملیکی) قرار گیرد. چه اینکه کاربر بخواهد در قالب وصیت تملیکی، مالکیت محتوای حساب را به موصی له انتقال دهد یا در قالب وصیت عهده، کاربر دیگری را مأمور به انجام کار معینی، مانند اداره حساب، از بین بردن محتوای حساب و یا ارسال اطلاعات درون آن به حسابی دیگر کند.^۱

آنچه امکان وصایت محتوای حساب کاربری را با چالش مواجه می‌سازد اجرای وصیت است چرا که اجرای وصیت، مستلزم دسترسی وصی به حساب کاربر متوفی است در حالی که عدم امکان دسترسی وصی یا وارث در توافقنامه اولیه کاربر با ارائه‌کننده خدمات اینترنتی شرط شده است. به همین دلیل تا قبل از تصویب قوانین خاصی که امکان دسترسی وراث را به حساب کاربری فراهم می‌ساخت شرکت‌هایی از قبیل گوگل، یاهو یا

۱ میرشکاری، عباس، فتاحی کتلیته، علیرضا، «وصیت حساب‌های مجازی»، مجله پژوهش‌های حقوقی، (۱۴۰۰) دوره ۲۰، ش ۴۷، ص ۸۷

اینستاگرام و به طور کلی ارائه دهندگان خدمات اینترنتی بر مبنای توافقنامه اولیه‌ای که مورد توافق کاربر قرار گرفته است در این خصوص مقاومت نشان می‌دادند.

در سال ۲۰۰۴ م رأی دادگاه میشیگان در دعوی «خانواده جاستین الورث علیه شرکت یاهو»^۱ این مقاومت را درهم شکست و موجب ایجاد رویه قضایی و زمینه‌ای برای وضع مقررات جدید در باب دسترسی وراثت به حساب‌های مجازی گردید. در این دعوی وراثت جاستین الورث -یک تفنگدار دریایی آمریکایی که در جنگ افغانستان کشته شده بود- از شرکت یاهو درخواست کرد که به عنوان یادبودی از فرزندشان به رایانامه وی دسترسی داشته باشند، شرکت یاهو به دو دلیل با این درخواست موافقت نکرد. یاهو استدلال کرد که اولاً چنین درخواستی برخلاف سیاست حفظ حریم خصوصی کاربران بوده و دوم، در توافقنامه خدمات مقرر گردیده که شناسه کاربری رایانامه صرفاً یک حق استفاده برای کاربر بوده که در زمان حیات کاربر غیرقابل انتقال بوده و بعد از فوت نیز پایان می‌یابد. اما، با طرح دعوی وراثت علیه یاهو دادگاه ایالت میشیگان شرکت یاهو را ملزم کرد یک بار دسترسی به رایانامه کاربر متوفی را فراهم کند تا آنها بتوانند محتوای حساب کاربری را تخلیه کنند. رویکرد دادگاه در الزام یاهو به دسترسی وراثت به حساب کاربری متوفی اگرچه برخلاف توافقنامه شرایط استفاده از خدمات بوده است، اما در رویه قضایی و دکتین حقوقی مورد استقبال قرار گرفت و با مخالفت جدی مواجه نگردید.^۲ آنچه در خصوص این نوع حساب‌ها که بعدها با عنوان «حساب‌های یادبودی»^۳ از آنها یاد شده است مورد انتقاد قرار می‌گیرد احتمال نقض شدن حریم خصوصی اطلاعاتی متوفی است.^۴

^۱Ellsworth, No 2005-296, 651-DE (Mich Prob Ct 2005). L/Cpl Ellsworth

^۲Bonar-Bridges, J.. "Regulating Virtual Property with EULAS". Wisconsin Law Review Forward, (2016) p.79-9 and Robert Hester, "Whose Account Is It Anyway: Managing the Life and Death of Online User Accounts, 32 Est. TR. & Pensions Journal. 5, (2012), p.32

^۳Memorial Accounts

^۴Banta, Natalie, M, "Death and privacy in the digital age". North Carolina Law Review, Vol. 94, (۲۰۱۶), p.87-112 and Rebecca G. Cummings "The Case Against Access to Decedents' E-mail: Password Protection as an Exercise of the Right to Destroy", Minn. J.L. Sci. & Tech. 897(2014), p.15-35.

متعاقب گسترش دعاوی مطروحه در این خصوص در دهه گذشته و در حقوق خارجی بحث جدیدی در حوزه قانونگذاری تحت عنوان «وراثت دیجیتال»^۱ یا «دسترسی امین به اموال دیجیتال»^۲ وارد ادبیات حقوقی گردیده که ناظر به تعیین تکلیف وضعیت اموال و دارایی‌های دیجیتال افراد بعد از مرگشان در فضای مجازی است. با پذیرش موضوع در رویه قضایی بسیاری از نظام‌های حقوقی به‌ویژه در ایالات متحده آمریکا به وضع و مقررات لازم در این خصوص اقدام کرده‌اند. از جمله می‌توان به «قانون دسترسی یکنواخت امین به دارایی‌های دیجیتال ایالات متحده» (۲۰۱۵ م)^۳، «قانون دسترسی امین به اموال دیجیتال کانادا»^۴ (۲۰۱۶)، «قانون وصایت دیجیتال و فناوری بلاک‌چین» (۲۰۲۲ م)^۵، «قانون دارایی‌های مجازی صربستان»^۶ (۲۰۲۰ م)، «قانون دارایی‌های دیجیتال فدراسیون سنت کیست و نویس»^۷ (۲۰۲۰ م)، «قانون دسترسی به دارایی‌های دیجیتال جزیره پرنس ادوارد» (۲۰۲۲ م)^۸ اشاره کرد. موضوع مورد تأکید و مصوب این قوانین، تعیین چارچوب قانونی نحوه و امکان دسترسی وراثت‌کاربر متوفی به اموال و دارایی‌های دیجیتال (از جمله محتوای حساب کاربری) و مدیریت آن‌ها از سوی یک «مخاطب مورد اعتماد» است.^۹ در قوانین مذکور از این مخاطب معتمد تحت عنوان «امین» نام برده شده که طبق تعریف این قوانین می‌تواند شامل نماینده شخصی، قیم، یا وصی منصوب از ناحیه کاربر متوفی باشد.^{۱۱}

^۱Digital Inher

^۲Fiduciary Access to Digital Assets

^۳U.S.Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act, (RUFADAA),2015

^۴Uniform Accsses To Digital Assets By Fiduciaris Act 2016

^۵"Digital Asset and Blockchain Technology Act."

^۶Virtual assets Act ,2020, Serbia

^۷Federation of Saint Kitts and Nevis, Digital Assets,2020

^۸Access to Digital Assets Act, Prince Edward Island Governmen,2022

^۹ از این مخاطب مورد اعتماد تحت عنوان Fiduciary نام برده شده است که معادل آن در حقوق ما همان «امین» است

^{۱۱}Fiduciary

U.S.Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act , (RUFADAA) ,section 2

وضع چنین قوانینی موجب گردید تا شرکت‌های ارائه‌کننده خدمات اینترنتی تغییرات و تعدیلاتی را در توافقنامه شرایط استفاده (TOS) ایجاد کنند؛ به عنوان مثال شرکت‌های گوگل، یاهو، فیسبوک و اپل این امکان را برای کاربران خود فراهم کرده‌اند تا بعد از مرگشان بتوانند اموال دیجیتال خود را از قبیل رایانامه‌ها، عکس‌ها، ارزهای دیجیتال و غیره به وسیله یک امین (وصی) مدیریت کنند.^۱

به نظر می‌رسد در حقوق ایران نیز اگرچه تاکنون هیچ قانون یا مقررات خاصی در این زمینه وضع نشده اما، می‌توان امکان وصایت را برای محتوای حساب کاربری که از سوی خود کاربر ایجاد گردیده و عمدتاً واجد ارزش شخصی است، مورد پذیرش قرار داد زیرا حساب کاربری از تمام شرایط مندرج در قانون مدنی برای موصی به برخورداری است.^۲

نتیجه

حساب کاربری کلید ورود و استفاده از شبکه‌های اجتماعی و بخش‌های عمده‌ای از فضای مجازی است و در ارتباطات و تعاملات اشخاص در فضای مجازی نقش مهم و تعیین‌کننده‌ای دارد. حقوق نیز دانش تنظیم روابط است. در نتیجه حساب کاربری از همین منظر واجد ابعاد حقوقی و مستلزم تحقیق و مطالعه است. پژوهش حاضر که بر مبنای تحلیل رابطه کاربر با حساب کاربری صورت گرفته است به نتایج زیر منتهی شد:

۱- حساب کاربری که بر مبنای ارزش شخصی یا نوعی ایجاد شده است می‌تواند در قلمروی اموال قرار گیرد. به تبع حق بر حساب کاربری نیز در زمره حقوق مالی کاربران قرار می‌گیرد. حق بر حساب کاربری نوع جدیدی از حقوق مالی محسوب می‌شود که مسبوق به سابقه نبوده و با وجود شباهت‌هایی که با حقوق عینی، دینی و فکری دارد، اما با هیچ‌یک از این حقوق انطباق کامل ندارد.

۲- تحلیل حقوقی حساب کاربری و حقوق مترتب بر آن بر مبنای تفکیک حساب کاربری (ظرف) از محتوی حساب کاربری (مظروف) صورت گرفته است. بر همین مبنای، خود حساب کاربری موضوع حقوق قراردادها است و رابطه کاربر با آن تابع توافقنامه شرایط

۱ این حساب‌ها تحت عنوان حساب میراث‌دار (Legacy Account) شناخته می‌شوند

۲ ر.ک: مواد ۸۴۰ الی ۸۴۹ قانون مدنی

استفاده از خدمات است. اما، محتوی ایجاد شده در حساب کاربری که با صرف زمان و تلاش موجب ارزش افزوده برای حساب کاربری گردیده متعلق به کاربر است. بر مبنای این تفکیک، چستی حق بر حساب کاربری از حیث رابطه کاربر با حساب کاربری نوعی حق دینی است که برای دارنده آن صرفاً حق استفاده ایجاد می کند ولی از لحاظ رابطه کاربر با محتوی حساب، حق بر حساب کاربری نوعی حق عینی است که برای کاربر حق مالکیت ایجاد می کند.

۳- باوجود اینکه منشاء ایجاد حق بر حساب کاربری قرارداد است اما، باتوجه به اینکه توافقنامه های شرایط استفاده نوعی قرارداد الحاقی محسوب می شوند که کاملاً یک طرفه تنظیم شده و عمدتاً کاربران بدون مطالعه مجبور به پذیرش مفاد آن شده اند، لذا رویه قضایی در مواجهه با دعاوی نقض حقوق کاربران، به منظور حمایت بهتر از حقوق مالی اشخاص و بر مبنای نظم عمومی اقتصادی، التفات چندانی به شروط محدودکننده قراردادی نشان نداده اند. ثمره اتخاذ چنین رویکردی در امکان وصایت بر حساب کاربری و دسترسی وراثت کاربر به محتوی حساب کاربری است.

۴- در حقوق ایران تاکنون قانون یا مقرراتی در خصوص حساب کاربری و به طور کلی در مورد اموال و دارایی های مجازی افراد در فضای مجازی و شبکه های اجتماعی به تصویب نرسیده است. بدیهی است گسترش روزافزون استفاده از فضای مجازی و شبکه های اجتماعی وضع قوانین خاصی را برای قانونگذار ایران ناگزیر خواهد ساخت. پژوهش حاضر طراحی «نظام حقوقی حاکم بر پلتفرم های مجازی»، که در آن حقوق و تکالیف کاربران و دارندگان پلتفرم ها به خوبی تبیین شده باشد را ضروری و گریزناپذیر می داند به نظر می رسد اولین اقدام تقنینی می تواند شناسایی قانونی «اموال و دارایی های مجازی» و تعیین تکلیف این اموال پس از مرگ کاربر باشد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Morteza Vesali Naseh <https://orcid.org/0000-0003-0533-570X>

Shahram Rahmani <https://orcid.org/0000-0002-1513-8876>

منابع

فارسی

قنواتی، جلیل، شیرخانی، پوریا (۱۳۹۶). بررسی مفهوم توقیفی بودن حقوق عینی: مطالعه تطبیقی حقوق فرانسه، آلمان، اسپانیا و حقوق اسلامی، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، سال چهارم، شماره ۳

کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۲). دوره مقدماتی اموال و مالکیت، تهران، نشر میزان، چاپ ششم.
محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۹۲). قواعد فقه بخش مدنی، مرکز نشر اسلامی تهران چاپ ششم.
میرشکاری، عباس، فتاحی کتلیته، علیرضا، وصیت حساب‌های مجازی، مجله پژوهش‌های حقوقی، دوره ۲۰، ش ۴۷، ۱۴۰۰
وصالی ناصح، مرتضی، (۱۳۹۷). نظریه اموال و مالکیت در فضای مجازی، رساله دکتری، دانشگاه قم، زمستان.

Reference

- Allen Chein (2006) A Practical Look at Virtual Property, St. John's Law Review, Vol. 80 No 3, ۱۰۵۲-۱۰۹۰.
- Banta, Natalie M. (2014). "Inherit the cloud: the role of private contracts in distributing or deleting digital assets at death". fordham law review, volume 83, issue 2, p. 12-25.
- Banta, Natalie, M. (2016) "Death and privacy in the digital age". North Carolina Law Review, Vol. 94
- Bonar-Bridges, J. (2016). "Regulating Virtual Property with EULAS". Wisconsin Law Review Forward, 2016, 79-9

Christopher J. Cifrino (2014) “ Virtual Property, Virtual Rights: Why Contract Law, Not Property Law, Must be the Governing Paradigm in the Law of Virtual Worlds, 55 B.C.L. Rev, Vol 55 235-264

Conway, H. & Grattan, S. (2017). “The new new property: dealing with digital assets on death. In h. Conway & r. Hickey (eds.) , modern studies in Property Law, Volume 9 99-115

Edina Harbinja, (2016) “ Lgal Nature of Emails: A Comparative Perspective”, Duke Law& Technology Review,vol 14, no.1, 227-255

Fairfield, J. (2022) “Property as the law of virtual things”. Front Res Metr Anal. 26;7:981964. doi: 10.3389/frma.2022.981964. PMID: 36091970; PMCID: PMC9458901.

Ilaria Maspes, (2022) “Digital Inheritance, Right of the Heirs to Access to the Deceased User's Account, Non-Transferability Clauses: An Overview in the Light of Two Judgments Issued by Italian Courts, 8 Italian Law.Journal.

Juliet M. Moringiello (2009) , What Virtual Worlds Can Do For Property Law, Florida Law Review, Vol. ۶۲, 192-213

Kateryna Nekit , (2020) “Social Media Account as an Object of Virtual Property” , Masaryk University Journal of Law and Technology, Vol. 14,No2,201-226

M.MacDdonald, (2015) “Allocation of Property Rights in Virtual Environments, 3 QMLJ 23

Matthew Quadrini, (2015) “ Cavet Cloudster: Why Traditional Common

And Civil Property Law Should Apply To Virtual Property and How It Will Change The Legal Relation of The Internet”, Dalhousie Journal Legal Study.24): 99-55

Michels, J., & Millard, C. (2022). “The New Thing: Property Right In Digital Files? The Cambridge Law Journal, 81(2), 323-355.

Ramovitch, Susan and Cummings, David,(2010) “Virtual property, real law: the regulation of property in video games”, Entertainment Law Review, Vol.2, No. 1): 14-27

Rebecca G. Cummings,(2014) “The Case Against Access to Decedents’ E-mail: Password Protection as an Exercise of the Right to Destroy”, Minn. J.L. Sci. & Tech. 897),15-35.

Robert Hester, (2012) “Whose Account Is It Anyway: Managing the Life and Death of Online User Accounts, 32 Est. TR. & Pensions Journal. 5

Schneider, Nicole (20113) “social media wills: Protecting digital assets”. j. Kan. B. Ass’n, vol. 82., pp. 16-36.

Van Erp, S, (2017) “Ownership of Data: the numerus clausus of legal objects”. Brigham-Kanner Property Rights Conference Journal,6, 235-257.

Wian Erlank. (2013) Acquisition of ownership inside virtual worlds." De Jure 46, no. 3: 770-782.

Yang Li-xin, Wang Zhong-he (2012) “ On Real Right Attributes of Network Virtual Property and Related Basic Rules” School of Law Renmin University, Beijing

Translated References into English

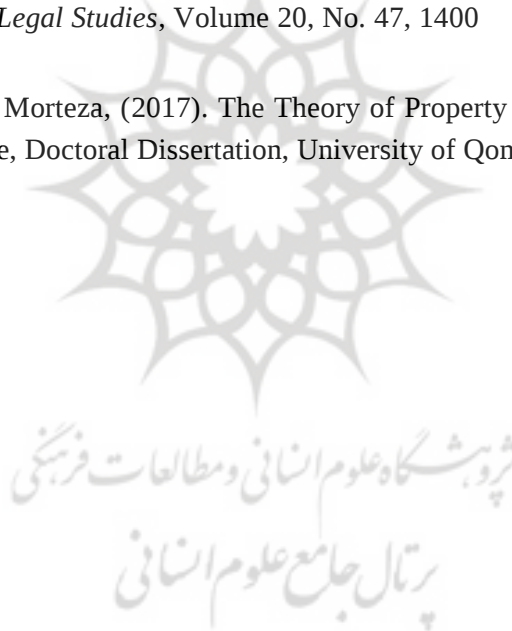
Qanavati, Jalil, Shirkhani, Poria , “Investigating the concept of appropriability of objective rights: a comparative study of French, German, Spanish and Islamic laws”, *Quarterly Journal of Comparative Research of Islamic and Western Laws*, 4th year, No. 3, 2016

Katouzian, Naser ,*Introductory course on property and ownership*., 6th edition (Tehran, Mizan publication ,1382).

Mohaghegh Damad, Seyyed Mustafa, *Rules of jurisprudence, civil section*, 6th edition, (Tehran, Islamic Publishing Center ,2012).

Mir Shekari, Abbas, Fatahi Kati Lete, Alireza, “Wills of Virtual Accounts”, *Journal of Legal Studies*, Volume 20, No. 47, 1400

Vasali Naseh, Morteza, (2017). *The Theory of Property and Ownership in cyber Space*, Doctoral Dissertation, University of Qom, Winter

استناد به این مقاله: وصالی ناصح، مرتضی و رحمانی، شهرام. (۱۴۰۳). ماهیت و آثار حقوقی حق بر حساب کاربری. پژوهش حقوق خصوصی، (۴۷) ۱۲، ۱۹۵-۲۲۸.

doi: 10.22054/jplr.2024.79009.2834

Private Law Research is licensed under a Creative Commons NonCommercial 4.0 International License.